

واحد بین الملل

پایان نامه ی کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل

نظام حقوقی حاکم بر استفاده های صلح آمیز از انرژی هسته ای

به وسیله ی
افسانه تجرد

استاد راهنما
جناب آقای دکتر فرهاد طلایی

تیرماه ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب افسانہ تجرد (۸۸۶۴۲) دانشجوی رشته‌ی حقوق بین الملل از واحد بین الملل اظہارمی کنم کہ این پایان نامہ حاصل پژوهش خودم بودہ و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفادہ کردہ‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشتہ‌ام. همچنین اظہارمی کنم کہ تحقیق و موضوع پایان نامہ‌ام تکراری نیست و تعہد می نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننمودہ و یا در اختیار غیر قرار ندم. کلیہ حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: افسانہ تجرد

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۴/۲۰

نام خدا

نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای

به وسیله‌ی:

افسانه تجرد

پایان نامه:

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

حقوق بین‌الملل

از واحد بین‌الملل

دانشگاه شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته‌ی پایان نامه با درجه: عالی

دکتر فرهاد طلایی، استادیار بخش حقوق عمومی و بین‌الملل (رئیس کمیته) .....
دکتر نادر مردانی، استادیار بخش حقوق عمومی و بین‌الملل .....
دکتر فرهاد قاسمی، دانشیار بخش علوم سیاسی .....
۶

تیرماه ۱۳۹۱

تقدیم بہ

صلح و

عدالت

دو آرمان بشریت

سپاسگزاری

سپاس و درود و هزاران سلام بر آن خالق مهر و ماه و کلام

اگر نامه پایان رسیده کنون و لیکن ندارد ره علم هرگز تمام

خداوند متعال را شاکرم که در پرتو الطاف بی‌منت‌هایش و به لطف راهنمایی‌های بی‌دریغ اساتید محترم توانستم تحقیق حاضر را به پایان رسانم لذا بر خود لازم می‌دانم از استاد راهنمای فرزانه خویش جناب آقای دکتر فرهاد طلایی و اساتید مشاور ارجمند جناب آقای دکتر فرهاد قاسمی و جناب آقای دکتر نادر مردانی قدردانی ویژه به عمل آورده و برایشان از درگاه باریتعالی آرزوی سعادت و نیک‌بختی در راه علم و زندگی نمایم.

همچنین از کارمندان محترم آموزش دانشکده حقوق دانشگاه شیراز و همچنین واحد بین‌الملل دانشگاه شیراز و مسئولین محترم سایت کامپیوتر و کتابخانه دانشکده‌ی حقوق به خاطر زحمات و همکاری‌های بی‌دریغشان کمال تشکر و قدردانی را می‌نمایم. در پایان بر خود لازم می‌دانم از خانواده و همسر عزیزم که در این راه با اینجانب همکاری نموده‌اند سپاسگزاری نمایم و نیز از پسر «فرزین» که حضور معصومش انگیزه‌ی اصلی من در راه ادامه‌ی تحصیل و کسب دانش بیشتر می‌باشد قدردانی نمایم و برای او آرزوی کسب موفقیت و آرامش در عرصه‌ی زندگی و علم دارم.

چکیده

نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای

به کوشش

افسانه تجرد

امروزه موضوع استفاده‌ها از انرژی هسته‌ای به عنوان یک مسأله مهم و تأثیرگذار در جامعه‌ی بین‌المللی مطرح می‌باشد، انرژی هسته‌ای دارای دو بعد نظامی و غیرنظامی بوده و از هر دو جنبه قابل استفاده می‌باشد. بدین دلیل است که دولت‌ها باید کوشش نمایند تا از استفاده‌های احتمالی غیرنظامی از انرژی هسته‌ای اجتناب ورزند و در عوض تلاش را در جهت توسعه دادن کاربردهای صلح‌آمیز این انرژی گسترش دهند. در همین راستا جامعه‌ی بین‌المللی سعی در نظام‌مند نمودن و قاعده دار کردن استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای داشته و دارد، تا آنجا که نهادهای بین‌المللی مثل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی با اسناد خود مانند موافقتنامه‌های پادمان و پروتکل الحاقی سیستم نظارتی گسترده‌ای را برای کشورهای استفاده کننده از انرژی هسته‌ای به وجود آورده‌اند. موضوع ایران و استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای از دهه‌های اخیر مورد توجه جامعه‌ی جهانی بوده است ایران طی سال‌ها فعالیت‌های هسته‌ای خود همواره همکاری‌های گسترده و داوطلبانه‌ای با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و بازرسان آنها نهاد داشته است و همواره ثابت نموده است که انرژی هسته‌ای را جز برای استفاده‌های صلح‌آمیز و در جهت رشد اقتصادی و صنعتی کشور به کار نمی‌برد. این پایان‌نامه کوشش می‌نماید که نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای را تجزیه و تحلیل نموده و حقوق و تعهدات دولت‌ها را در این راستا بررسی نماید. در نهایت این پایان‌نامه نتیجه می‌گیرد که در صورتیکه دولت‌ها (از جمله ایران) در چهارچوب این نظام حقوقی عمل نمایند نایستی هیچگونه مانعی برای آنها در استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای وجود داشته باشد.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: مقدمه	
مبحث اول: تعریف انرژی هسته‌ای، تاریخچه و کاربردهای صلح‌آمیز آن	۱۳
گفتار اول: تعریف و فرآیند تولید انرژی هسته‌ای	۱۳
الف: تعریف انرژی هسته‌ای	۱۳
ب: فرآیند تولید انرژی هسته‌ای	۱۴
ج: بررسی فرآیند تولید سوخت هسته‌ای	۱۵
گفتار دوم: تاریخچه انرژی هسته‌ای	۱۶
الف: بررسی سابقه تاریخی استفاده از انرژی هسته‌ای	۱۶
ب: بررسی گسترش تکنولوژی هسته‌ای در دهه‌های اخیر	۱۷
گفتار سوم: کاربردهای صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای	۱۸
الف) کاربرد انرژی هسته‌ای در بخش صنعت	۱۸
ب: کاربرد انرژی هسته‌ای در پزشکی و امور بهداشتی	۱۹
ج: کاربرد انرژی هسته‌ای در دامپزشکی و دامپروری	۲۱
د: کاربرد انرژی هسته‌ای در صنایع غذایی و کشاورزی	۲۱
ه- کاربرد انرژی هسته‌ای برای تولید و تأمین انرژی	۲۲
مبحث دوم: انرژی هسته‌ای، استفاده‌های صلح‌آمیز و اسناد بین‌المللی	۲۶
گفتار اول: منشور سازمان ملل متحد و استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۲۷
الف: بررسی مقدمه منشور سازمان ملل متحد و استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۲۷
ب: بررسی مواد ۱ و ۲ منشور سازمان ملل متحد در راستای استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۲۸
گفتار دوم: معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT) و استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۲۹
الف: بررسی مقدمه NPT در راستای استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۲۹
ب: بررسی مواد ۱ تا ۷ NPT در راستای استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۰

گفتار سوم: اساسنامه‌ی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (IAEA) و استفاده‌های	
صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۲
الف: بررسی اساسنامه‌ی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (IAEA) و استفاده‌های	
صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۲
گفتار چهارم: کنوانسیون‌های منطقه‌ای و استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۴
الف: معاهده‌ی راجع به منطقه‌ی آمریکای لاتین و کارائیب عاری از سلاح‌های	
هسته‌ای (معاهده‌ی ۱۹۶۷ م تلاتولکو).....	۳۴
ب: معاهده‌ی راجع به منطقه اقیانوس آرام جنوبی عاری از سلاح‌های هسته‌ای	
(معاهده ۱۹۸۵ راروتونگا).....	۳۵
ج: معاهده‌ی راجع به منطقه آسیای جنوب شرقی عاری از سلاح‌های هسته‌ای	
(معاهده‌ی ۱۹۹۵ بانگکوک).....	۳۶
د: معاهده‌ی راجع به منطقه آفریقای عاری از سلاح‌های هسته‌ای (معاهده‌ی ۱۹۹۶	
پلیندا).....	۳۷
مبحث سوم: اقدامات بین‌المللی در برخورد با سلاح‌های هسته‌ای گامی در جهت	
ترویج و گسترش استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۸
گفتار اول: ضرورت خلع سلاح هسته‌ای در سطح جهانی در راستای استفاده‌های	
صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۳۹
گفتار دوم: اقدامات سازمان ملل متحد و نهادهای غیردولتی در خلع سلاح هسته‌ای.....	۴۱
الف: بررسی اقدامات سازمان ملل متحد در راستای خلع سلاح هسته‌ای و ترویج	
استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای	۴۱
ب: بررسی اقدامات نهادهای غیردولتی در راستای خلع سلاح هسته‌ای و ترویج	
استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای.....	۴۳
گفتار سوم: اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای در راستای پذیرش کنوانسیون منع	
بکارگیری سلاح‌های هسته‌ای	۴۵
الف: بررسی کوشش‌های شورای امنیت	۴۵
ب: بررسی کوشش‌های مجمع عمومی	۴۷
ج: بررسی کوشش‌های کمیسیون خلع سلاح	۴۹
د: بررسی کوشش‌های منطقه‌ای	۵۰
نتیجه‌گیری	۵۲

فصل دوم: حقوق و تعهدات دولت‌ها در زمینه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی

هسته‌ای

- ۵۵ ..... مقدمه
- ۵۶ ..... مبحث اول: حقوق دولت‌ها در زمینه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای
- ۵۶ ..... گفتار اول: حقوق دولت‌ها در زمینه دسترسی به دانش و فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز
- گفتار دوم: حقوق دولت‌ها در زمینه دسترسی به مواد و تجهیزات هسته‌ای برای
- ۵۸ ..... اهداف صلح‌آمیز
- گفتار سوم: حقوق دولت‌ها در زمینه استفاده از کارشناسان هسته‌ای برای اهداف
- ۶۰ ..... صلح‌آمیز
- گفتار چهارم: حقوق دولت‌ها در زمینه غنی‌سازی مواد سوخت هسته‌ای برای اهداف
- ۶۲ ..... صلح‌آمیز
- ۶۴ ..... مبحث دوم: تعهدات دولت‌ها در زمینه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای
- ۶۴ ..... گفتار اول: تعهد دولت‌ها برای استفاده صرف از انرژی هسته‌ای برای اهداف صلح‌آمیز
- گفتار دوم: تعهد دولت‌ها در زمینه تبادل دانش و فناوری هسته‌ای برای اهداف
- ۶۷ ..... صلح‌آمیز
- گفتار سوم: تعهد دولت‌ها در زمینه انتقال مواد و تجهیزات هسته‌ای برای اهداف صلح‌آمیز
- ۶۸ ..... گفتار چهارم: تعهد دولت‌ها در زمینه تبادل کارشناسان هسته‌ای برای اهداف صلح‌آمیز
- ۷۰ ..... گفتار پنجم: تعهد دولت‌ها در زمینه همکاری برای اجرای کامل نظام نظارتی
- ۷۲ ..... نتیجه‌گیری
- ۷۴ .....

فصل سوم: نقش سازمان‌های بین‌المللی خاص و منطقه‌ای در استفاده‌های

صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای

- ۷۶ ..... مقدمه
- مبحث اول: نقش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در نظارت بر استفاده‌های صلح‌آمیز از
- ۷۷ ..... انرژی هسته‌ای
- گفتار اول: نقش نهادهای آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی
- ۷۷ ..... اتمی
- گفتار دوم: موافقتنامه‌های پادمان و پروتکل الحاقی و نقش آن‌ها در نظارت بر
- ۸۸ ..... استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای
- مبحث دوم: نقش سازمان ملل متحد در تضمین استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی
- هسته‌ای
- ۹۱ .....

گفتار اول: نقش نهادهای سازمان ملل متحد در تضمین استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۹۱
گفتار دوم: نقش قطعنامه‌های شورای امنیت در تضمین استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۹۳
مبحث سوم: نقش سازمان‌های منطقه‌ای در استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۹۵
گفتار اول: نقش سازمان‌های منطقه‌ای در استقرار مناطق عاری از سلاح‌های هسته‌ای	۹۵
گفتار دوم: نقش سازمان‌های منطقه‌ای در گسترش استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۹۸
نتیجه‌گیری	۱۰۳

فصل چهارم: ایران و استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای

مقدمه	۱۰۵
مبحث اول: بررسی علل و عوامل عمده گرایش ایران به استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۰۶
گفتار اول: نقش انرژی هسته‌ای در توسعه اقتصادی- صنعتی ایران	۱۰۶
گفتار دوم: نقش انرژی هسته‌ای در تأمین انرژی	۱۰۸
گفتار سوم: نقش انرژی هسته‌ای در تولید رادیو ایزوتوپها در ایران	۱۱۱
مبحث دوم: بررسی تاریخچه فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران	۱۱۲
گفتار اول: بررسی فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران در دوران پیش از انقلاب اسلامی	۱۱۲
گفتار دوم: بررسی فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران در دوران پس از انقلاب	۱۱۸
گفتار سوم: ضرورت دانش هسته‌ای برای ایران	۱۲۳
مبحث سوم: حقوق و تعهدات ایران در استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۲۸
گفتار اول: حقوق ایران در استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۲۸
گفتار دوم: تعهدات ایران در استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۳۱
مبحث چهارم: ایران، قطعنامه‌های شورای حکام و شورای امنیت و استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۴۸
گفتار اول: ایران، قطعنامه‌های شورای حکام و استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۴۸
گفتار دوم: ایران، قطعنامه‌های شورای امنیت و استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای	۱۵۷
گفتار سوم: ارزیابی وضعیت کنونی فعالیت‌های هسته‌ای ایران در پرتو قطعنامه‌های شورای حکام و شورای امنیت	۱۷۳

۱۷۷	نتیجه گیری
۱۷۸	نتیجه گیری نهایی
۱۸۳	منابع

فصل اول

مقدمه

در ۱۶ ژوئیه ۱۹۴۵ میلادی اولین آزمایش هسته‌ای در منطقه آلاماگوردو^۱ در ایالات متحده آمریکا انجام شد و پس از مدت کوتاهی برای اولین بار در تاریخ حیات بشر این کشور دو بمب اتمی را برفراز شهرهای هیروشیما^۲ و ناگازاکی^۳ (به ترتیب تاریخ‌های ۶ و ۹ اوت ۱۹۴۵ میلادی) رها نمود. هر چند گستردگی اثرات تخریب‌کنندگی این بمب‌ها موجب گردید که ژاپن تسلیم شده و زمینه پایان جنگ جهانی دوم فراهم آید در اثر این انفجارهای هسته‌ای دهها هزار غیرنظامی جان خود را از دست دادند و میزان بیشتری نیز مجروح گردیدند همچنین آثار و عوارض ناشی از این انفجارهای هسته‌ای در دهه‌های بعدی مشاهده شد و هنوز هم بخصوص در زمینه نقص‌های ژنتیکی مشاهده می‌شوند. بدنبال این حوادث فاجعه‌آمیز بود که کوشش‌هایی در سطح بین‌المللی و بویژه در چهارچوب سازمان ملل متحد در جهت گسترش سلاح‌های هسته‌ای (بعنوان گونه‌ای از سلاح‌های گسترش جمعی) و در نهایت محو این‌گونه سلاح‌ها و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی صورت گرفتند تا بویژه حیات بشر و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی تضمین گردند. بهر حال با پایان جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ میلادی و با پیشرفت علم و تکنولوژی هسته‌ای روشن گردید که انرژی هسته‌ای فقط کاربرد نظامی ندارد و می‌تواند دارای کاربرد صلح‌آمیز بسیار می‌باشد و در جهت خدمت به بشر به کار گرفته شود. پژوهش‌های علمی صورت گرفته در دهه‌های اخیر نشانگر کاربردهای فراوان انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز در زمینه‌هایی چون صنایع غذایی و کشاورزی، سلامتی و درمان بشر، حفظ محیط‌زیست دریایی، تولید انرژی برق، توسعه علوم فیزیکی، و شیمیایی بوده‌اند. بنابراین انرژی هسته‌ای دارای این پتانسیل می‌باشد که برای دو هدف مورد استفاده قرار می‌گیرد: (الف) هدف نظامی و (ب) هدف صلح‌آمیز. بدلیل این ویژگی‌های انرژی هسته‌ای بوده است که جامعه بین‌المللی سعی نموده با تدوین قواعد حقوقی بین‌المللی ضمن آنکه در گام اول از گسترش سلاح‌های هسته‌ای و استفاده از انرژی هسته‌ای برای هدف نظامی جلوگیری نماید، در گام دوم نیز مکانیزمی را برقرار نماید که براساس آن با انجام نظارت‌های دقیق و مستمر از صلح‌آمیز

---

1 - Alamagorda
2 - Heroshima
3 - Nagasaki

بودن فعالیت‌های هسته‌ای دولت‌ها اطمینان حاصل نماید. در این راستا تلاش‌هایی که صورت گرفته شده از طرف جامعه بین‌المللی قابل تقدیر می‌باشد از جمله این فعالیت‌ها تأسیس آژانس بین‌المللی انرژی اتمی^۱ در ۲۹ ژوئیه ۱۹۵۷ و پس از آن پیمان N.P.T^۲ یا پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای که یک قرارداد مهم بین‌المللی است و سه هدف اساسی را دنبال می‌کند. ۱- جلوگیری از توسعه سلاح‌های هسته‌ای و تکنولوژی هسته‌ای برای مصارف نظامی ۲- افزایش همکاری بین‌المللی در زمینه انرژی اتمی برای مصارف صلح‌آمیز، و ۳- خلع سلاح هسته‌ای و در نهایت خلع سلاح کامل و عمومی.^۳ در این زمینه باید اشاره نمود که پس از لازم‌الاجرا شدن پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (N.P.T) دولت‌هایی که به این پیمان پیوسته‌اند در اجرای مفاد ماده ۳ پیمان فوق‌الذکر و جهت اجرای سیستم بازرسی و انجام تضمینات حفاظتی موافقتنامه‌ای را با آژانس منعقد نموده‌اند که موافقتنامه پادمان^۴ یاد می‌شود. این موافقتنامه که در ابتدا به شکل و در ۹۸ ماده تهیه و تنظیم شده بود، از سال ۱۹۷۰ به کار گرفته شد. در ژوئن ۱۹۹۳ شورای حکام آژانس در جهت تقویت این نظام نظارتی از مدیر کل خواست تا پیشنهادهای قطعی را برای اصلاح و بهبود کار سیستم حفاظتی و بازرسی آژانس در زمینه تهیه و تولید مواد هسته‌ای، استفاده از تجهیزات هسته‌ای مسئله صادرات و واردات مواد هسته‌ای و امثال آن تهیه و ارائه نماید. شورای حکام آژانس در اجلاسی که در ژوئن ۱۹۹۶ میلادی برگزار شد تصمیم گرفت که یک پروتکل نمونه در این زمینه تهیه و تدوین گردد. در نهایت متن پروتکل الحاقی^۵ در ۱۹۹۷ در شورای حکام آژانس به تصویب رسید. این واقعه به بزرگترین تحول در سیستم نظام حفاظتی و بازرسی آژانس موسوم شده است. بدین ترتیب به طور خلاصه مشاهده می‌شود که تلاش‌های بین‌المللی در جهت صلح‌آمیز نمودن فعالیت‌های هسته‌ای صورت گرفته است تا صلح‌آمیز بودن فعالیت‌های هسته‌ای تحت نظام و قاعده در آید. بهر حال لازم بوده است تا همه‌ی این موارد در قالب یک نظام حقوقی هدفمند مطرح شده و به نتیجه برسد و بر این اساس در این پژوهش سعی شده است تا این نظام حقوقی به طور جامع تجزیه و تحلیل گردد.

---

1 - The International Atomic Energy Agency (IAEA).

2 - The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons.

این معاهده در اول ژوئیه ۱۹۶۸ میلادی پذیرفته شد و در ۵ مارس ۱۹۷۰ لازم‌الاجرا گردید. در حال حاضر ۱۸۹ دولت، از جمله ایران، به این معاهده پیوسته‌اند.

Nuclear Non-Proliferation Treaty,

http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_Non-Proliferation_Treaty, pp.1-16,at1.

۳- طلائی، فرهاد، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، انتشارات جنگل، تهران، ۱۳۸۹، صفحه‌های ۱۴۸-۱۴۷.

4 - Safeguards Agreement.

5 - Additional Protocol.

نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و کلاً انرژی هسته‌ای در دهه‌های گذشته و بویژه در سال‌های اخیر مورد توجه ملت‌ها بوده است و حقوقدانان توجه خاصی را بدان مبذول داشته‌اند در کشور ما نیز در چند دهه اخیر به استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای توجه شده است و گام‌های مؤثری نیز در این زمینه برداشته شده است. در این زمینه در سال‌های در داخل کشور کوشش‌های صورت گرفته است که به تجزیه و تحلیل این نظام حقوقی در قالب منابع علمی پرداخت شود، بویژه پس از آنکه ایران فعالیت‌های هسته‌ای صلح‌آمیز خود را توسعه داده است. این منابع به به طور جامع و کامل به بحث از نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای پرداخته‌اند. در واقع این منابع به طور عمده سعی نموده‌اند که برخی از کاربردها و اصول حاکم بر آن را توصیف نمایند و یک نظام حقوقی جامعه و کامل بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای را مورد بحث و بررسی قرار نداده‌اند. در خصوص این کتاب‌ها به طور نمونه می‌توان از کتاب‌های زیر نام برد:

۱- نوین، پرویز، انرژی اتمی و موازین حقوقی^۱، انتشارات تدریس، تهران، بهار ۱۳۸۵.

در کتاب انرژی اتمی و موازین حقوقی در صفحات ۴۶-۱۸ در مورد اصطلاحات و عناصر شیمیایی که در مفهوم انرژی هسته‌ای مطرح است صحبت می‌شود و سپس به طور خلاصه در صفحات ۱۰۰-۵۵ از آژانس بین‌المللی انرژی اتمی پیمان N.P.T و پروتکل الحاقی به طور بسیار فشار صحبت می‌شود به هیچ عنوان از یک نظام حقوقی هدفمند در راستای صلح‌آمیز بودن فعالیت‌های هسته‌ای صحبتی به میان نمی‌آید.

۲- ساعد، نادر، حقوق بین‌الملل و نظام عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای^۲ مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، تهران ۱۳۸۴.

در این کتاب در صفحات ۳۶-۱ به ارزیابی فرآیند خلع سلاح و کنترل تسلیحات در پرتو حقوق بین‌الملل تأکید می‌شود از و سپس در زمینه تعامل نظری و تقابل عملی نظام عدم گسترش با حق توسعه صلح‌آمیز هسته‌ای از صفحات ۲۳۲-۲۱۹ صحبت به میان می‌آید در صفحات ۲۴۸-۲۳۹ نیز پروتکل الحاقی و قطعنامه‌های شورای حکام بررسی می‌شوند، که همانطور که ملاحظه می‌شود در این کتاب هیچ بحثی از نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای به میان نیامده است.

۳- پیرکویچ و سایرین، جرج، پایبندی جهانشمول: پیشنهاد راهبردی برای امنیت هسته‌ای، ترجمه: سعید خزائی و افشار امیری، انتشارات خرسندی، تهران ۱۳۸۹.

---

1 - Nuclear Energy and Legal Norms.

2 - International Law and Nuclear Non-Proliferation Regime.

در این کتاب در صفحات ۳۹-۱۷ پیشنهادات جدیدی برای پایبندی جهانشمول به استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای مطرح می‌شود و در بخش دیگر آن در جهت ایجاد یک نظام الزام‌آور پیشنهاداتی ارائه می‌شود که از جمله آنها نویسنده از جلوگیری از عرضه مواد و فناوری‌های هسته‌ای و کاستن تقاضا برای رسیدن به هدف خود نام می‌برد (صفحات ۱۲۰-۵۵) در این پژوهش جدید که در سال ۱۳۸۹ منتشر شده مشاهده می‌گردد که از نظام حقوقی جامع و هدفمند در مورد صلح‌آمیز بودن فعالیت هسته‌ای، که مورد نظر این پژوهش می‌باشد، سخنی به میان نیامده و پیشنهاداتی در زمینه امنیت هسته‌ای ارائه شده‌اند.

۴- غریب آبادی، کاظم- قاسم‌پور، امیرعباس، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و حقانیت ایران در برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای، انتشارات خانه کتاب، تهران ۱۳۸۸.

در این کتاب به طور عمده در صفحات قابل توجهی (صفحات ۵۰۰-۱) به بررسی اجلاس‌های مختلف شورای حکام در مورد مسائل هسته‌ای ایران (از اجلاس ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۹ میلادی) پرداخته شده است و همه و همه در مورد مسائل هسته‌ای ایران و نظرات بازرسان آژانس در مورد این فعالیت‌ها می‌باشد. در ضمن در صفحات ۶۷۰-۶۶۰ نیز به طور مختصر شرح وظایف آژانس بین‌المللی انرژی اتمی پرداخته است.

۵- طلایی، فرهاد، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، تهران، انتشارات جنگل، تهران، ۱۳۸۹.

این کتاب در خصوص حقوق سازمان‌های بین‌المللی می‌باشد که پس از کلیات به شرح برخی سازمان‌های بین‌المللی می‌پردازد. در فصل پنجم این کتاب صفحات (۱۷۶-۱۴۷) در مورد آژانس بین‌المللی انرژی اتمی توضیحات مفصلی ارائه شده است. از جمله در این فصل به تاریخچه شکل‌گیری آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، اهداف و اصول آن، و سیستم نظارتی مورد استفاده از طرف آژانس پرداخته شده است. بهر حال در این کتاب به طور خاص به نظام حقوقی استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی پرداخته نشده است.

۶- هاشمی، حمید، پرونده هسته‌ای ایران سیر تاریخی و نظریه‌ها، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران ۱۳۸۵.

در این کتاب نیز بدون هیچ مقدمه‌ای در مورد انرژی هسته‌ای و مسائل خاص آن پرونده هسته‌ای ایران بررسی شده است و فراز و نشیب‌های این مسائل بررسی شده است باید گفت که در این کتاب هیچ اشاره‌ای به نظام حقوقی مورد نظر نشده است.

۷- موسویان، سیدحسین، پروتکل الحاقی و راهبرد جمهوری اسلامی ایران معاونت پژوهش‌های روابط بین‌الملل، زمستان ۱۳۸۶.

در این کتاب در صفحات ۳۵ تا ۳۰ به نظام بین‌المللی خلع سلاح و کنترل تسلیحات اشاره شده و سپس به ارائه توضیحاتی در خصوص موافقت‌نامه‌های پادمان، پروتکل الحاقی و آثار این پروتکل در ایران پرداخته می‌شود. (صفحات ۲۹۰ تا ۲۵۰) بهر حال بیشتر رویکرد این کتاب

نسبت به ایران بوده و به بررسی کلی نظام حقوقی استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای پرداخته نشده است.

در ضمن باید اشاره کرد که در پایان‌نامه‌های دانشجویی هیچ پایان‌نامه‌ای به این موضوع نپرداخته است، البته چند پایان‌نامه وجود دارند که با وجود ارتباط غیرمستقیمی که با موضوع این پایان‌نامه دارند، مطالب چندانی را در زمینه نظام حقوقی استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای در بر ندارند. از جمله این پایان‌نامه‌ها عبارتند از:

۱- پورسعید، فرزانه، «ممنوعیت تولید، گسترش و به کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی در حقوق بین‌الملل، استاد راهنما: دکتر فرهاد طلایی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۴.

در این پایان‌نامه ممنوعیت تولید سلاح هسته‌ای بررسی می‌شود که می‌توان آن را یکی از اهداف صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای می‌باشد. در این پایان‌نامه به بحث راجع به آژانس، پروتکل الحاقی، موافقت‌نامه‌های پادمان پرداخته می‌شود اما رویکرد اصلی توجه به ممنوعیت تولید تسلیحات هسته‌ای می‌باشد.

۱- جباری، شهرام، «اعتبار تصمیمات شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی»، استاد راهنما: دکتر ابراهیم بیگزاده، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۵.

همانطور که از عنوان این پایان‌نامه ملاحظه می‌شود این پایان‌نامه در مورد اعتبار تصمیمات شورای حکام آژانس می‌باشد و هیچ‌گونه ارتباطی با نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای ندارد.

۲- فرهومند، فرناز، «ابعاد حقوقی قطعنامه‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در مورد ایران»، استاد راهنما: دکتر نادر مردانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۵.

رویکرد اصلی این پایان‌نامه بررسی ابعاد حقوقی قطعنامه‌های آژانس در خصوص فعالیت‌های هسته‌ای ایران می‌باشد و به تبع موضوع پایان‌نامه به بررسی موضوع نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای پرداخته نشده است.

بنابراین در میان این آثار این خلاء وجود دارد که اولاً با توجه به مطالب و عنوان آن‌ها هیچ‌کدام به طور خاص به مسأله نظام حقوقی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای نپرداخته‌اند و صرفاً کلیاتی بیان گردیده و به طور مفصل وارد بحث نشده‌اند بر این اساس است که در این پایان‌نامه تلاش می‌گردد تا به طور خاص به این مسأله پرداخته شده و این نظام حقوقی تجزیه و تحلیل گردد.

اهداف

هدف اصلی از تدوین این پایان‌نامه پاسخ به پرسش اصلی ذیل است:

قواعد و مقررات حقوقی بین‌المللی حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چه می‌باشند و چگونه به اجرا گذاشته می‌شوند؟

- در همین راستا پایان‌نامه حاضر کوشش می‌نماید که به پرسش‌های فرعی ذیل پاسخ دهد:
- ۱- حقوق و تعهدات دولت‌ها در زمینه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چه می‌باشد؟
  - ۲- اسناد بین‌المللی در زمینه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چه اسنادی هستند و چه تضمیناتی را در مورد این استفاده‌ها ارائه می‌نمایند؟
  - ۳- نقش سازمان‌های بین‌المللی و بویژه آژانس بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چه می‌باشد؟

پاسخ اولیه به پرسش اصلی

در دهه‌های اخیر تلاش‌های جامعه بین‌المللی در راستای حقوق بین‌الملل آن بوده است که استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای بر اساس قواعد و مقررات حقوقی بین‌المللی تحت تنظیم درآمده و چهارچوب آنها مشخص شوند که در طول این پژوهش به طور تفصیلی بدان پرداخته خواهد شد. بهر حال در این قسمت سعی می‌گردد که به طور مختصر و کلی به پاسخ سوال اصلی پرداخته شود.

پس از بمباران اتمی شهرهای هیروشیما و ناکازاکی و بدنبال آن پایان یافتن جنگ جهانی دوم، زنگ خطر در خصوص استفاده‌های دوباره از انرژی هسته‌ای برای اهداف غیرصلح‌آمیز در گوش جامعه بین‌المللی به صدا درآمد. بر این اساس بود که جامعه بین‌المللی کوشش نمود تا قواعد و مقررات بین‌المللی را در زمینه استفاده از انرژی هسته‌ای مورد پذیرش قرار دهد. در این راستا اصلی‌ترین اقدامات در سطح بین‌المللی پذیرش اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در سال ۱۹۵۶ میلادی از یک سو و پذیرش معاهده N.P.T در سال ۱۹۶۸ میلادی از سوی دیگر بوده است. این اسناد به طور خاص پایه قواعد و مقررات حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای را تشکیل می‌دهند. (در ضمن لازم به ذکر است که منشور سازمان ملل متحد نیز سند عمده‌ای است که در این راستا به طور کلی قواعد و مقرراتی را در بر دارد و این سازمان نیز در این راستا نقش خود را در استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای ایفاء می‌نماید.)

اسناد مزبور ضمن آنکه بر حق کشورها برای استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای تأکید دارند، نظامی را برای اجرای قواعد و مقررات حاکم بر استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای ترسیم نموده‌اند. بنابراین قواعدی همچون استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای، گسترش همکاری‌ها میان کشورها در توسعه استفاده‌های صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای، بهره‌مند شدن همه